

Rundskriv
fra
Riksadvokaten
201600799
620

Rundskriv nr. 2/2016
Oslo, 11. mai 2016

POLITIAVHØR

I. BAKGRUNN

Avhør er av sentral betydning ved all etterforskning. Måten avhørene gjennomføres og protokolleres på, innvirker på samfunnets og borgernes tillit til politiet og er en forutsetning for at straffesakene kan behandles effektivt og med høy kvalitet. Et godt avhør bidrar til oppklaring av saken, et dårlig avhør kan i ytterste konsekvens medføre at saken unødig henlegges eller endog foranledige uriktig domfellelse. Objektivitetskravet, forankret i EMK artikkel 6 og nedfelt i straffeprosessloven §§ 226 tredje ledd og 55 fjerde ledd, står sentralt ved all straffesaksbehandling. Politiets og påtalemyndighetens objektivitetsplikt skal etterleves gjennom kvalitativt gode avhør som klarlegger det som taler både for mistenktes skyld og uskyld, og som belyser momenter av betydning for straffutmålingen.

Norsk avhørsmetodikk baserer seg på vitenskapelig forankrede metoder for pålitelig og objektiv informasjonsinnsamling fra vitner, fornærmede og mistenkte/siktede, og er i stadig utvikling. Det overordnede målet er å innhente relevant og pålitelig informasjon på en adekvat og effektiv måte. Kunnskap om retts- og vitnepsykologi og etiske prinsipper står derfor sentralt. Rettssikkerhet, menneskerettigheter, tillit og åpenhet er grunnleggende verdier i metodikken.

For å vurdere om politiavhøret var i ferd med å bli for omfattende og i for liten grad tilpasset dets funksjon som bevismiddel for påtalemyndigheten og domstolene, nedsatte riksadvokaten i 2012 en arbeidsgruppe som konkluderte med at politiet gjennomfører sine avhør på en god og betryggende måte, men at enkelte områder må forbedres. Dette rundskriv er, både i form og innhold, en oppfølging av arbeidsgruppens tilrådning om behovet for nødvendige avklaringer.

Forventningene til hva et rundskriv kan og bør løse av ulike utfordringer ved avhør, synes meget høye. Ingen avhør er imidlertid like, og de spørsmål som reiser seg må alltid vurderes og besvares innenfor en konkret kontekst. Rundskrivet gir derfor i hovedsak, og i tråd med vår tradisjon, mer overordnede føringer og avklaringer, der økt kvalitet gjennom bevisstgjøring, enhetlig metodikk og notoritet står sentralt. Nye retningslinjer for lyd- og bildcopptak er gitt i pkt. 6.6. I mer detaljerte spørsmål må det søkes veiledning i tilgjengelig relevant litteratur, undervisningsmaterieell fra Politihøgskolen, nasjonale veiledere samt tilbakemeldinger i påtale- og politilinjen og ikke minst ved evalueringer av enkeltsaker.

Rundskrivet gjelder for alle avhør som gjennomføres under etterforskning. Samtaler ved innledende undersøkelser der formålet er å avklare om det er grunnlag for å iverksette etterforskning, omfattes ikke. Straffeprosesslovens (forkortet strpl.) og påtaleinstruksens (forkortet pti.) bestemmelser om rettigheter ved avhør er ikke til hinder for å gjennomføre samtaler under etterforskning hvor formålet ikke er å skaffe opplysninger for avgjørelsen

av skyld- og straffespørsmålet. Men en slik samtale må ikke gå over i et avhør uten at avhører utvetydig og uten oppfordring gjør samtaleparten oppmerksom på vedkommendes straffeprosessuelle rettigheter og plikter. Grensen mellom innledende samtaler og avhør fremgår blant annet av Rt. 2003 s. 549 og Rt. 2003 s. 1814.

Avhør er omhandlet i ulike rundskriv og retningslinjer (nr. 5/1953, nr. 8/1954, nr. 3/1986, nr. 6/1989, nr. 1/1992, nr. 2/1993 og nr. 1/1997). Det vises også til rundskriv 3/1999 om etterforskning og riksadvokatens retningslinjer av 16. oktober 2009 om lyd- og bildeopptak ved politiforklaringer. Særlige spørsmål ved *tilrettelagte avhør* er omtalt i riksadvokatens direktiv og retningslinjer av 21. oktober 2015. Ved eventuell motstrid går herværende rundskriv foran rundskriv og retningslinjer som tidligere er gitt herfra.

II. AVHØRETS FORMÅL

Straffeprosessloven har ingen bestemmelse som klart definerer formålet med avhøret. Dette må derfor utledes av § 226 første ledd, som i riksadvokatens rundskriv 3/1999 er utlagt slik:

Etterforskning er ikke en mer eller mindre tilfeldig innsamling av fakta, men en formålstyrt virksomhet. Den faktainnsamling som etterforskningen består i, skjer med rettslige normer som bakgrunn, ramme og mål. Det er bare rettsrelevante fakta som er av interesse.

I tillegg til å skaffe til veie nødvendige opplysninger for å avgjøre om det er begått en straffbar handling, hvem som i så fall har begått den og om vedkommende kan straffes, er avhøret ofte av sentral betydning for valg av strafferettslig reaksjon og utmålingen av dennc.

Avhøret ivaretar forskjellige funksjoner og hensyn i de ulike fasene av straffesaksbehandlingen. Det som under en hovedforhandling synes irrelevant for avgjørelsen av skyldspørsmålet, kan ha vært viktig eller avgjørende informasjon i tidligere faser av etterforskningen. Typisk vil avhøret kunne gi etterforskningsledelsen informasjon av betydning for innretningen av etterforskningen, og bidra til å identifisere nye etterforskningskritt. Enkeltsaker viser også at avhør ofte fremskaffer verdifull informasjon som kan være til stor nytte for politiet i operative faser. Denne typen tilleggsinformasjon må likevel være strengt formålstjenlig.

Avhør er et bevis som er sårbart for ulike påvirkningsfaktorer, og informasjonsinnhentingens skal i størst mulig grad skje uten at den avhørte påvirkes. Det er derfor viktig ikke bare å konsentrere seg om selve informasjonen, men også på hvordan den er innhentet. Dette vil ha betydning for vurderingen av opplysningenes bevisverdi. Avhørets form og ramme avhenger av faktorer som sakstype, den avhørtes rolle og person (alder, eventuelle kognitive avvik, etc), og hvilken fase etterforskningen befinner seg i. Typisk vil et avhør i en tidlig fase bli anlagt både åpne og bredere enn et mer målrettet avhør i en slutfase. Det finnes i dag et bredt spekter av avhørsformer, og riksadvokaten minner om at også rundspørring, rekonstruksjon, vitnekonfrontasjon og selvadministrerte forklaringer er i prinsippet avhør som skal gjennomføres og dokumenteres i henhold til gjeldende regelverk. Samtidig som form og metodikk varierer, ligger prinsippene for informasjonsinnhenting fast, også for avhør på stedet.

Et viktig funn i arbeidsgruppens rapport var at "... mange avhør helt eller delvis fremstår som lite formålsstyrte". Av samme grunn gjentas og understrekes viktigheten av at

avhører både før og under avhøret har tilstrekkelig oppmerksomhet omkring avhørets formål i den enkelte sak.

III. SENTRALE RAMMEBETINGELSER

Etterforsningsledelse, etterforsningsplaner og en kultur og tradisjon for læring og utvikling er sentrale forutsetninger for vellykkede avhør. Økt bevissthet om slike grunnleggende faktorer vil over tid føre til kvalitetsheving både generelt og i den enkelte sak.

Etterforsningsledelse

En kompetent og tilstedeværende etterforsningsledelse (påtale- og politifaglig) er avgjørende for å sikre kvalitativt gode avhør. Etter pti. § 7-5 er det påtalemyndighetens ansvar å lede etterforskningen og påse at denne både er målrettet og har den nødvendige fremdrift. Saksledelsen forutsettes å skje i et tett samarbeid med den politifaglig ansvarlige. Både ved planlegging, gjennomføring og evaluering av avhør må den samlede kompetansen søkes utnyttet på en best mulig måte, hvilket setter krav til gjensidig og god rolleforståelse. Erfaring viser at straffesaksbehandlingen både blir best og mest effektiv når politifaglig og påtalefaglig etterforsningsledelse samarbeider godt helt fra anmeldelsestidspunktet.

Etterforsningsplan

En etterforsningsplan skal være et dynamisk verktøy, tilpasset den enkelte sak. Spesielt i saker av et visst omfang eller med en viss kompleksitet vil en skriftlig etterforsningsplan være et hensiktsmessig virkemiddel for å styre etterforskningen, se riksadvokatens direktiver av 8. november 2013 og 30. mars 2015. Brukt på riktig måte vil planen understøtte gode beslutningsprosesser, og derigjennom bidra til høy kvalitet og adekvat fremdrift. Avhør inngår naturlig i en slik plan. Riksadvokaten har bevisst ikke detaljregulert kravene til form og innhold i etterforsningsplanene idet disse må tilpasses den enkelte sak, men en slik plan bør som et minimum angi aktuelle straffebud og sentrale bevisstemaer, oppstille mulige alternative forklaringer (hypoteser) og beskrive den spesifikke oppgaveutførelsen. Behovet for en hensiktsmessig plattform understrekes, og det forutsettes at politiet tar i bruk systemer som sikrer notoritet og understøtter evalueringer og etterfølgende gjennomgang av sakene. Påtaleansvarlig skal ta del i utformingen av etterforsningsplanen og senere justering av denne, og må selvsagt ha full tilgang til planen til enhver tid.

Læring og utvikling

Politiet og påtalemyndigheten skal utvikle gode rutiner for kvalitetssikring, støtte, oppfølging, intern opplæring og trening. Systematiske evalueringer med tilbakemelding bør gjennomføres jevnlig, uten at dette fratår den enkelte et selvstendig ansvar for egen utvikling og læring. Betydningen av statsadvokatens konstruktive tilbakemelding i den enkelte sak og annen fagledelse understrekes. Også de som settes til å lede, må holde seg oppdatert, gjennomføre videreutdanninger, bidra til fagets utvikling og regelmessig trene for å vedlikeholde nødvendig kompetanse. Etterforsningsleders ansvar omfatter også veiledning og tilbakemelding til avhører, uavhengig av sakstype og alvorlighet.

IV. IVARETAKELSE AV RETTIGHETER UNDER AVHØRET

Norsk strafferettspleie hviler på en grunnleggende forutsetning om at politiet og påtalemyndigheten lojalt følger straffeprosessuelle regler. For å opprettholde den allmenne tillit til etterforsningsarbeidet må det ikke etterlates tvil om at avhøret er

gjennomført på korrekt måte. Hovedregelen er at forklaringer skal gis muntlig under hovedforhandling (bevisumiddelbarhet). På bestemte vilkår kan likevel en politiforklaring dokumenteres (leses opp) for den dømmende rett. Er beviset ervervet på en ulovlig eller kritikkverdig måte, eksempelvis ved at avhørte har fått mangelfull eller feil informasjon, risikerer en at beviset avskjæres eller tillegges mindre vekt. Riksadvokaten har i brev av 22. februar og 2. juli 2010 gitt direktiver om politiets informasjonsplikt og også om bruken av politiforklaringer som bevis i retten i tilfeller hvor det ikke er gitt tilstrekkelig informasjon om fritaksretten.

4.1 Avhørtes status og politiets informasjonsplikt

Hvilken informasjon den som avhøres har krav på, avhenger av vedkommendes rettslige status – fornærmet, vitne, mistenkt, siktet eller sakkyndig. Merk at begrepet "anmeldte" ikke gir særskilt rettslig status, og bør følgelig ikke benyttes ved avhør. Hvilken rettslige status den avhørte har må avklares før avhøret starter, slik at avhører vet hvilke rettigheter og plikter som skal foreholdes innledningsvis. I tvilstilfeller har påtaleansvarlig en sentral rolle og ansvar for å klarlegge status. Informasjonen skal være korrekt, adekvat og tilstrekkelig, og avhører må forsikre seg om at den som skal avhøres har forstått rettighetene. Status kan endre seg underveis i avhøret, og må vurderes fortløpende.

Et vitne som avgir en forklaring som ut fra den øvrige bevissituasjonen fremstår som bevisst uriktig, og som deretter siktes for falsk forklaring, skal foreholdes de rettigheter og plikter som følger av endret status. Deretter kan avhøret fortsette, eller en kan avslutte vitneavhøret og ferdigstille rapporten før nytt avhør påbegynnes. Valget tas etter en konkret vurdering, i samråd med påtaleansvarlig. Når avhørte får nye rettigheter som følge av statusskifte, må vedkommende gis en reell mulighet til å benytte disse.

Begrepet "mistenkt" er ikke definert i loven. Grensen mellom vitne- og mistenktstatus må trekkes etter en konkret vurdering. Dersom gjerningspersonen er ukjent, skal de som avhøres ikke gis status som mistenkt med mindre det er på det rene at gjerningspersonen befinner seg innenfor en liten og avgrenset personkrets, anslagsvis angitt til 4–5 personer. Er det konkrete holdepunkter for å mistenke en eller flere bestemte personer, skal disse uansett gis mistenktstatus. Det samme gjelder dersom identifiserte personer er anmeldt, uavhengig av om andre omstendigheter gir grunnlag for mistanke. Ved sontringen mellom vitne- og mistenktstatus kan øvrige (reelle) hensyn tillegges vekt, herunder om den avhørte har behov for å gjøre bruk av de rettigheter mistenktstatus medfører, som f.eks. retten til å begjære rettergangsskritt for å få avkreftet en eventuell mistanke.

Kun tjenestepersoner tilhørende påtalemyndigheten kan erklære noen for *siktet*, jf. strpl. § 82 første ledd, første alternativ. At en etterforsker under et avhør betegner mistenkte som siktet, er i utgangspunktet uten rettslig betydning. Beslutning om eller bruk av tvangsmiddel fører alltid til siktetstatus, med unntak av tvangsmidler som nevnt i strpl. § 82 tredje ledd. Hvorvidt den som avhøres gis status som mistenkt eller siktet, har ingen praktisk betydning for hvilke rettigheter og plikter vedkommende skal foreholdes. Avhørsmaler må tilpasses slik at innledende informasjon protokolleres og gis notoritet for ettertiden. *Mistenkte* skal alltid gjøres kjent med hva saken gjelder, og hva vedkommende er mistenkt for. Har påtalemyndigheten utformet en formell siktelse, skal denne presenteres for siktede. Det stilles gjennomgående lavere krav til konkretisering av grunnlaget for mistanken innledningsvis i en etterforskning enn på tiltalestadiet. Innholdet i informasjonen må avgjøres ut fra en vurdering av de konkrete omstendighetene og

innsynsretten etter strpl. § 242, og bør skje i samråd med påtaleansvarlig. Politiet og påtalemyndigheten må være seg bevisst at pressen legger stor vekt på skillet mellom mistenkt og siktet ved omtalen av alvorlige straffesaker. Mistenkte skal gjøres kjent med at strafferabatt ved tilståelse kan innvilges, se rundskriv 3/2007 og riksadvokatens brev av 17. juni 2010. *Vitnet* skal alltid gjøres kjent med hva det ønskes forklaring om, og at vedkommende under straffansvar er forpliktet til å si den fulle sannhet og ikke legge skjul på noe som angår saken. Dersom vitnet er fritatt for vitneplikt, skal vedkommende gjøres kjent med sin rett til å nekte å avgi forklaring.

Hvis den avhørte er påvirket av legemidler eller andre stoffer, eller er i en særlig sårbar situasjon, men likevel vurderes å være i stand til og er villig til å avgi forklaring, er det viktig at avhører forsikrer seg om at vedkommende har forstått formalitetene og konsekvensen av disse. God notoritet er i slike tilfeller en forutsetning, se også NOU 2007:7 kapittel 4.4 (læringspunkter etter gjenåpningsprosessen av straffesakene mot Fritz Moen).

4.2 Forklaringsplikt

Et grunnleggende prinsipp i norsk straffeprosess er mistenktes rett til å forholde seg taus. Tilsvarende gjelder for vitner som er fritatt fra vitneplikt. I de tilfeller hvor informasjonsplikten ikke er absolutt, vil bevisets relevans og vekt normalt ha betydning for rettens avgjørelse av om beviset skal tillates ført. Plikten til å møte hos politiet etter innkalling, jf. strpl. § 230 tredje ledd, gjelder alle, uavhengig av forklaringsplikten. Formålet med oppmøtet er å avklare hvorvidt ønsket om eller vilkårene for å avgi forklaring er tilstede, og sikre notoritet om dette. Uteblivelse uten gyldig fravær kan følges opp med avhenting etter beslutning fra påtalemyndigheten. Dersom forklaringen både berører forhold underlagt taushetsplikt og forhold underlagt forklaringsplikt, skal den som avhøres gjøres kjent med at han eller hun kan nekte å svare på spørsmål når svaret ikke kan gis uten å bryte taushetsplikten, men samtidig oppfordres til å besvare øvrige spørsmål.

4.3 Vern mot selvinkriminering, og (mulige) rettslige konsekvenser av forbeholden forklaring

Avhør må ikke skje på en måte som kommer i konflikt med det grunnleggende vernet mot selvinkriminering eller retten til en rettferdig rettergang. Kontradiksjonsprinsippet innebærer at mistenkte skal gis anledning til å gjendrive de grunner mistanken beror på, og anføre de omstendigheter som taler til fordel for ham, jf. strpl. § 92. Dersom mistenkte ønsker å forklare seg etter først å ha bli gjort kjent med retten til å nekte, oppfordres vedkommende til å forklare seg sannferdig, jf. strpl. § 232 annet ledd.

Strpl. § 93 annet ledd lyder "*Nekter siktede å svare, eller forklarer han seg forbeholdent, kan rettens leder gjøre ham oppmerksom på at dette kan bli ansett å tale mot ham*", og gjelder etter sin ordlyd bare ved rettslige avhør. Bestemmelsen kan imidlertid også leses som et utslag av prinsippet om fri bevisvurdering. Innenfor rammene av strpl. § 92 jf. pti. § 8-2 siste ledd bør politiet allerede i en tidlig fase av etterforskningen kunne gjøre mistenkte kjent med at en manglende eller forbeholden forklaring *etter omstendighetene* kan bli ansett for å tale mot ham. Vernet mot selvinkriminering er ikke til hinder for at politiet oppfordrer mistenkte til å bidra til sakens opplysning. Politiet må imidlertid ikke benytte løfter, uriktige opplysninger, trusler, tvang eller midler som nedsetter mistenktes bevissthet eller evne til fri selvbestemmelse. Bruken av prinsippet i strpl. § 93 bør skje i nært samråd med påtaleansvarlig, og det må sikres notoritet om når og hvordan mistenkte

er informert.

4.4 Forsvarer

Både mistenkte og siktede har *rett* til å la seg bistå av en forsvarer ved avhør, jf. strpl. § 94 og pti. §§ 8-1 og 8-4. Dette skal den som skal avhøres informeres om før avhør foretas, jf. pti. § 8-1 annet ledd. I en del tilfeller har vedkommende også krav på at det oppnevnes forsvarer på det offentliges bekostning, jf. strpl. § 100. Bestemmelsens annet ledd gir generell hjemmel for oppnevning der "*særlige grunner taler for det*". Høyesterett har slått fast at denne regel må fortolkes i lys av den internasjonale utviklingen, hvilket innebærer at vedkommende vil kunne ha rett til å få oppnevnt offentlig forsvarer i større utstrekning enn tidligere – herunder ved politiavhør, jf. Rt. 2015 s. 844 og 2015 s. 860. Hvorvidt oppnevning skal foretas vil bero på en samlet vurdering av blant annet siktelsens alvor og sakens faktiske og rettslige kompleksitet. En minner om at påtalemyndigheten etter pti. § 8-1a fortløpende plikter å vurdere om man skal begjære oppnevning av offentlig forsvarer for en person som har valgt ikke å benytte seg av retten til forsvarerbistand.

4.5 Tolk

Tolk (herunder tale- og tegnspråktolk) er en sentral rettssikkerhetsgaranti ved avhør av personer med manglende språklig eller verbal kompetanse, og skal benyttes i situasjoner hvor den som skal avhøres ikke behersker språket eller har nedsatte kommunikative evner. Tolk i øverste tilgjengelige kvalifikasjonskategori skal forsøkes benyttet. Dersom det av hensyn til etterforskningen ikke er tid eller vil medføre uforholdsmessig ulempe eller utgift å tilkalle tolk, eller tolkingen skjer over telefon eller via videooverføring, skal årsaken til dette protokolleres. Barn skal aldri benyttes som tolk.

V. FORBEREDELSE, GJENNOMFØRING OG PROTOKOLLASJON

Under dette punktet omhandles avhørets ulike faser.

5.1 Forberedelse

Et grundig og godt forberedt avhør sparer tid og hever kvaliteten på avhøret. Med relevante og poengterte spørsmål og en hensiktsmessig tematisering sikrer man effektive avhør, og kan også redusere behovet for flere avhør. I tillegg legger en god avhørsplan til rette for en pedagogisk avhørsrapport.

Dette krever at avhører har nødvendig kunnskap om faktum og aktuelle straffebestemmelser. Generell kunnskap om lovens straffbarhetsvilkår og norsk avhørsmetodikk er en forutsetning, og gjelder uansett tidspunkt, sakstype og avhørsform. Før avhøret bør avhører ha en klar oppfatning av:

- formålet med avhøret
- hva som bør belyses
- eventuelle konfrontasjoner (og når dette i så fall bør skje)

Påtaleansvarlig, eventuelt jourhavende jurist, kan kontaktes for rådføring om avhørsplanen og sakens sentrale bevismaterie. I viktige og krevende avhør bør påtaleansvarlig som en hovedregel konsulteres om valg av avhørsstrategi og rapportform. Ikke sjelden vil avhører ha begrenset med tid til forberedelser, men også i slike tilfeller må vedkommende ta seg tid til nødvendige avklaringer.

Ofte har man mulighet til å skrive ned en disposisjon som utgangspunkt for avhøret. Innhold og omfang vil måtte variere med sakens omfang og alvorlighet. Disposisjonen skal fungere som et hjelpverktøy, og må ikke begrense et fleksibelt avhør. Det skal tas høyde for hypoteser om alternative hendelsesforløp. I planleggingen inngår også varsling og kontakt med aktuelle aktører samt å påse at det tekniske utstyret som skal brukes under avhøret fungerer.

5.2 Gjennomføring

Trygge rammer og god kontakt med den som skal avhøres er viktig når avhører skal innhente mest mulig korrekt informasjon på en adekvat og effektiv måte. Av strpl. §§ 92 og 133 og pti. §§ 8-2 annet ledd og 8-11 tredje ledd fremgår at den som avhøres, "så vidt mulig" skal gi en fri og sammenhengende forklaring om det aktuelle forholdet. Det innebærer normalt at avhører først innhenter en fri forklaring og sonderer rundt relevante sakstemaer, før det konfronteres med annen saksinformasjon eller uoverensstemmelser. Avhørte får på denne måten gitt sin versjon av hendelsesforløpet, hvilket er hans rett, og politiet gis anledning til å kontrollere fremkomne opplysninger. Det understrekes at også frie forklaringer skal styres, og at rammen for den frie forklaringen er "... det forhold saken gjelder".

Etter sonderingsfasen må det vurderes om den som avhøres skal foreholdes tilgjengelig saksinformasjon og eventuelle uoverensstemmelser. Den som avhøres må forklare seg detaljert om slike forhold i løpet av etterforskningen. Det er sentralt at både vitner og mistenkte/siktede under etterforskningen blir gjort kjent med opplysninger som står i motstrid til deres egen forklaring, og det minnes om mistenktes rett til "å gjendrive mistanken mot ham", jf. strpl. § 92 første ledd, annet punktum. Hypoteser om alternative hendelsesforløp må testes ut for å sikre en åpen og objektiv tilnærming.

Den avhørte skal selv lese igjennom eller få opplest sin forklaring og gis mulighet til å komme med korreksjoner eller tilføyelser, jf. strpl. § 230 femte ledd. Gjennomgangen skal sikre at det som står skrevet i sammendraget er i tråd med den avhørtes forklaring. Har det ikke vært anledning til å skrive ned forklaringen på stedet, skal det gjøres snarest mulig, jf. pti. § 8-14 femte ledd.

5.3 Protokollering

Et avhør kan protokolleres på ulike måter:

- en dialogutskrift, hvor alle spørsmål, svar og utsagn nedtegnes nøyaktig slik de fremkom under avhøret
- et kronologisk sammendrag, der opplysningene nedtegnes i den rekkefølge de fremkom under avhøret
- et tematisk sammendrag, der opplysninger om samme tema samles, uavhengig av når informasjonen fremkom under avhøret
- en kombinasjon av ovennevnte
- diktat til lydopptak

Et sammendrag skal utformes slik at det gir et representativt bilde av forklaringen og dekker det straffbare forhold, de objektive og subjektive straffbarhetsvilkårene og dokumenterer øvrige opplysninger av betydning for tiltalespørsmålet og reaksjonsfastsettelsen. Sammendraget skal inneholde alle relevante opplysninger, men heller ikke mer. Hva som inntas må nødvendigvis bero på en skjønnsmessig vurdering.

Hvilke opplysninger som anses sentrale, kan stille seg ulikt under ulike stadier i etterforskningen. I et mistenkt-/siktetavhør bør det tydelig fremgå hvilke saksdokumenter som på tidspunktet for avhøret var unntatt innsyn (klausulert) for den avhørte, jf. strpl. § 242. Også overfor vitner kan dette være hensiktsmessig.

Som tidligere nevnt, bereder godt forberedte avhør også grunnen for gode avhørsrapporter, og gjør behovet for etterfølgende tematisering mindre. Oppfatningen blant mange praktikere synes å være at sammendrag som gjengir hvordan avhøret rent faktisk artet seg, gjerne blir lengre og mer uoversiktlige enn tematiske sammendrag. Tematisering medfører på den annen side at avhørets utvikling blir vanskeligere å dokumentere i etterkant, noe som kan innvirke på bevisverdien og den praktiske bruken av avhøret på påtalestadiet og under irettetføringen.

Som hovedregel bør sammendrag skrives i den rekkefølge informasjonen fremkom. Dette er særlig viktig i de tilfeller hvor det må antas at sammenhengen opplysningene ble gitt i, kan ha bevismessig betydning. Avhører må hele tiden ha i mente at avhøret skal kunne brukes på en praktisk og effektiv måte under en eventuell hovedforhandling. Spesielt ved konfronterende bruk av politiforklaringer i retten (jf. strpl §§ 290, 296 og 297) er det avgjørende at aktørene kan legge til grunn at nedtegningen er dekkende for de faktiske forhold under avhøret. I de tilfeller hvor tilståelser eller andre særlig viktige uttalelser fremkommer i avhøret, bør disse gjengis med den avhørtes egne ord og ved bruk av sitattegn, jfr. pti. § 8-14 tredje ledd. Like viktig i slike sammenhenger er å gjengi opplysninger avhører gir og spørsmål som stilles.

I mange avhør vil det være hensiktsmessig å kombinere en kronologisk og tematisk skrivemåte. Særlig vil det være aktuelt å samle mindre viktig informasjon som fremkommer på ulike stadier under et avhør, ett sted i sammendraget under én overskrift. Informasjon som kan ha bevismessig betydning, skal uansett nedtegnes i den rekkefølgen den fremkom. I tvilstilfeller bør slike beslutninger treffes i samråd med påtaleansvarlig. En konsekvens av kronologiske sammendrag er at enkelte temaer vil bli omhandlet flere ganger og på ulike steder i samme avhør.

Tematisering kan være aktuelt ved vitneavhør hvor informasjonen som sådan er det vesentlige, for eksempel kunnskap om et bestemt fagområde. Uavhengig av valgt rapportform bør sammendraget på en lettfattelig måte vise når og hvordan informasjonen fremkom.

Tidshenvisninger til lydopptaket er ønskelig. Rettelser etter avsluttet forklaring skal settes inn i rapporten i kursiv der temaet blir omtalt. I lengre avhør skal det som hovedregel benyttes overskrifter og innholdsfortegnelser. Bilder, facebookmeldinger, tekstmeldinger, utdrag fra kommunikasjonskontroll og annet som fremlegges for den avhørte, kan med fordel klippes inn i rapporten.

Et avhør er ikke ferdig før forklaringen er nedtegnet og vedtatt. Av strpl. § 230 femte ledd og pti. § 8-14 fjerde ledd fremgår at den som er avhørt, "*så vidt mulig*" skal forelegges avhøret til underskrift. Den avhørte skal signere med fullt navn på siste side, for de øvrige sidene er initialer tilstrekkelig. Det må settes av tid til å skrive rapporten, enten i løpet av avhøret eller i ettertid basert på lydopptak. Ved utsatt protokollering må rapporten gjennomgås med den avhørte så snart som mulig, slik at avhører og den avhørte ikke glemmer opplysninger eller påvirkes av annen informasjon i ettertid. En tidlig

protokollering og vedtakelse vil normalt øke verdien av opplysningene som fremkommer, samtidig som det bidrar til god fremdrift i saken.

VI. AKTUELLE PROBLEMSTILLINGER

6.1 Fravær av konfrontasjon (bevisfremleggelse) og gjentatte frie forklaringer

Riksadvokaten har i flere enkeltsaker, også av alvorlig karakter, erfart at konfrontasjonen under avhøret er mangelfull eller skjer for sent. En konfrontasjon kan få avgjørende betydning for så vel påtaleavgjørelsen som irettføringen, og avhører må ha en plan for når og hvordan denne skal gjennomføres. Dette har en side til etterforskningen og påtalearbeidet, men også til at avhørte skal få mulighet til å kommentere aktuelle opplysninger, eventuelt avklare misforståelser.

Tidspunktet for konfrontasjon bør diskuteres med etterforskningsledelsen, og vil i mange saker kunne skje allerede i det første avhøret. Det understrekes at det er *selve beviset* som skal stå i sentrum, og avhørers personlige vurdering av bevisene/bevissituasjonen skal nedtones i dialogen med den som avhøres. Eksempel på en nøytral spørsmålsstilling:

"Du sier at du forlot leiligheten din kl. 2100. Vitnet NN, eventuelt ett vitne som er avhørt, har imidlertid opplyst til politiet at han så deg dra hjemmefra kl. 1930. Har du noen kommentar til dette?"

Gjentatte frie forklaringer om samme tema, både i samme og i forskjellige avhør, bør i størst mulig grad unngås. For å opprettholde en god dialog med den som avhøres (eksempelvis et traumatisert voldtektsoffer), kan det i noen grad være behov for å modifisere dette utgangspunktet. I avhørsrapporten bør en likevel unngå å repetere en fri forklaring, så fremt den ikke inneholder ny informasjon av betydning. Eksempel på en oppsummerende innledning:

"Vitnet forklarte seg innledningsvis i samsvar med hva han tidligere har forklart."

6.2 Antall avhør og avhørsrapportenes omfang

Etterforskningen skal være målrettet, og kun rettsrelevante fakta er av interesse. Det er derfor verdt å merke seg at polititjenestepersonell overfor riksadvokatens arbeidsgruppe oppgir frykt for å utelate informasjon som en hovedårsak til at det protokolleres til dels unødig og repeterende informasjon.

Riksadvokaten understreker, som nevnt foran, at avhørsrapportene skal inneholde det som er relevant for å belyse saken, men heller ikke mer. For å dempe utilsiktede avvik, er det viktig at etterforskningsledelsen støtter avhører i enkeltsaker og bidrar til økt trygghet gjennom regelmessige tilbakemeldinger. Bruk av lydopptak vil i tillegg sikre notoritet ved eventuell uenighet i ettertid. For etterforskningsledelsen bør det være en målsetting at antall avhør søkes begrenset gjennom god planlegging av hvert enkelt avhør.

6.3 Diktat til lydopptak

Denne avhørsmetoden er regulert i pti. § 8-16 sjette ledd, og innebærer at avhører gjør en muntlig oppsummering av den avhørtes forklaring. Den avhørte lytter til oppsummeringen, og får mulighet til å komme med rettelser og tilføyelser. Metoden krever ikke underskrift. Diktatet nedtegnes i ettertid i en avhørsrapport, slik det ble lest opp for den avhørte. Innholdet i forklaringen skal ikke endres. For å gjøre rapporten mer leservennlig, og under den klare forutsetning at *meningsinnholdet* forblir uendret, er det

likevel adgang til å gjøre små endringer i selve *setningsoppbyggingen*. Formuleringer som "Du sa at du gikk bortover Kirkeveien" kan endres til "Vitnet sa at han gikk bortover Kirkeveien." Muntlige lyder som "ehh" og "mmm" tas ikke med i rapporten. Har vitnet forklart at han tirsdag 27. juni så NN komme løpende, og kalenderen viser at 27. juni var en mandag, kan avhører ikke rette datoen, men må påpeke feilen under *Rapportskrivers merknader*. Tilsvarende gjelder sentrale opplysninger på lydopptaket som er uteglemt i diktatet.

6.4 Telefonavhør

God kommunikasjon mellom avhører og den avhørte er en forutsetning for høy kvalitet. Ved telefonavhør kan dette elementet svekkes i noen grad. Men avhør tatt over telefon er ressurseffektivt, og kan vurderes når potensielle vitner skal kartlegges, og ved mindre krevende avhør. Det skal alltid fremgå av rapporten at avhøret er foretatt som telefonavhør, jf. pti. § 8-14 niende ledd. Reglene for telefonavhør benyttes også for avhør ved bruk av andre kommunikasjonstekniske midler. Telefonavhør bør ikke i utgangspunktet benyttes hvis det kan forventes at den avhørte vil bli et vitne eller tiltalt ved en eventuell rettsprosess. I slike tilfeller tilsier kvalitetskravet at det gjennomføres et ordinært avhør.

6.5 Selvadministrert forklaring (SAF)

SAF er en ressurseffektiv metode spesielt utviklet til bruk ved innhenting av opplysninger fra mange øyenvitner kort tid etter en alvorlig hendelse. Disse mottar et ferdig hefte med instruksjoner, der de skriver ned sin egen forklaring. Hftet er utviklet i tråd med etablert avhørsmetodikk.

SAF er ikke omhandlet i lov- eller instruksverk, men følger reglene for avhør etter pti. §§ 8-10 og 8-14. Dette innebærer blant annet at vitnet skal være kjent med at deres selvadministrerte forklaring er å anse som et avhør, og således en del av sakens dokumenter. Vitnet *skal*, i det materialet som deles ut, gjøres kjent med strpl. §§ 122 og 123. Sentrale vitner bør innkalles til ordinære vitneavhør på et senere tidspunkt.

6.6 Lyd- og bildeopptak

Lyd- og bildeopptak fremmer rettssikkerheten ved at avhørsopplysningene kan gjengis korrekt og etterprøves. Opptakene kan etter omstendighetene også benyttes i læringsøyemed, og bidrar til å høyne kvaliteten på tilbakemeldinger. Riksadvokaten forutsetter at alle politidistriktene i dag har nødvendig utstyr og kompetanse, og har funnet tiden inne til å utvide den pålagte bruken av lyd- og bildeopptak. Det gjøres følgende presiseringer (utvidelser) i riksadvokatens retningslinjer av 16. oktober 2009:

Lydopptak

Lydopptak skal *så vidt mulig* benyttes ved alle avhør. Dersom det ikke foretas lydopptak, skal det gis en begrunnelse for dette i avhørsrapporten.

Bildeopptak

Bildeopptak skal *så vidt mulig* benyttes ved:

- avhør av fornærmede, mistenkte og siktede i sedelighetssaker, alvorlige voldssaker, familievoldssaker
- vitnekonfrontasjoner, rekonstruksjoner og ved bruk av tegn- eller bilderekonstruksjon

- avhør av "sårbare personer"
- avhør med tegnspråktolk¹

Dersom det ikke foretas bildeopptak i disse avhørstypene, skal det gis en begrunnelse for dette i avhørsrapporten.

Reservasjonen "*så vidt mulig*" tar særlig sikte på tilfeller hvor det av tekniske grunner er umulig eller svært vanskelig å gjøre opptak, eller hvor den som ønskes avhørt, nekter å gi forklaring med opptak. Avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner følger bestemmelsene om tilrettelagte avhør i strpl. § 239 flg., se også riksadvokatens brev av 21. oktober 2015. Riksadvokaten minner om at det skal fremgå av avhørsrapporten at det er benyttet opptak, jf. pti. § 8-16 tredje ledd, annet punktum. Foranstående endringer iverksettes snarest mulig, og skal benyttes i avhør som foretas etter 1. januar 2017.

6.7 Lagring og tilgjengeliggjøring av lyd- og bildeopptak

Lyd- og bildeopptak av politiforklaringer er å anse som straffesaksdokumenter, og følger de alminnelige reglene om innsyn og tilgjengeliggjøring. Den som har tatt avhøret, må påse at lyd- eller bildeopptaket lagres på en sikker måte, og det skal fremgå av avhørsprotokollen hvor opptaket er lagret. Opptakene skal følge saken når denne sendes påtalemyndigheten.

Den tekniske løsning for lagring og tilgjengeliggjøring av lyd- og bildeopptak hører under Politidirektoratets ansvarsområde.

6.8 Avhør etter anmodning fra utenlandsk myndighet

Politiforklaringer kan gjennomføres etter anmodning fra utenlandsk myndighet, jf. bl.a. forskrift om internasjonalt samarbeid i straffesaker av 14. desember 2012 nr. 1227 § 32. Avhøret tas på ordinær måte som i en norsk sak, men en annen fremgangsmåte kan følges hvis det er anmodet og ikke vil være forbudt etter norsk lov, jf. prinsippet i domstolloven § 46 tredje ledd. Informasjon om norsk tilståelsesrabatt skal ikke gis. Sakens parter og advokater innkalles ikke med mindre det er bedt om det, jf. prinsippet i tredje ledd. Utenlandske tjenestemenn kan gis anledning til å være til stede og stille spørsmål, jf. forskriften § 32 tredje ledd. Telefonavhør bør kun tas når det er forsvarlig, jf. punkt 6.4, og slike avhør dessuten er godtatt som avhørsform av anmodende myndighet. Politimesteren kan samtykke i at utenlandsk myndighet selv tar telefonavhør av et vitne i Norge. Det må anses ubetenkelig å samtykke til dette hvis anmodningen kommer fra en stat vi samarbeider med og vitnet samtykker til slikt avhør, og i alle tilfeller dersom vitnet er borger av den aktuelle staten. Norske myndigheter bekoster utgifter til eventuell tolk, mens den anmodende staten skal besørge oversettelse av avhørsrapporten.

Tor-Aksel Busch

Reidar Bruusgaard
kst. førstestatsadvokat

¹ Teksten er justert noe 27. juni 2016 for å unngå at pålegget blir oppfattet som mer omfattende enn det som var intensjonen.